

К.ф.н. І.ГАЙДАЄНКО

Інтегровані процеси у навчанні стилістики

Збірник наукових праць. Пед.науки. Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка.– Луганськ.– Вид-во ЛНПУ"Альма-Матер".– № 12(68), грудень.– 2003. С. 110-114. (5 стор.).
(Бюлетень ВАК України.– 1999.– № 4 (12)).

Проблема міжпредметних зв'язків привертає постійну увагу методистів. З цього питання написано низку статей, у підручниках з методики навчання рідної мови в школі виділяються окремі підрозділи, проводяться конференції. Зокрема в шкільній методиці в цьому напрямку працювали О.Бандура, І.Дацюк, М.Пентилюк, З.Сікорська, К.Шульжук, Т.Терновська та інші. Проте, міжпредметні зв'язки у лінгводидактиці вищої школи залишаються ще на периферії наукових досліджень, що зменшує можливість якісного, глибокого, комплексного засвоєння знань студентами.

Важливо, що в результаті взаємодії знань з окремих дисциплін, поєднаних під час вивчення програмового матеріалу, відбувається не просто їх збіг чи накладання, а далеко складніший процес, який виявляється у формуванні нових міжпредметних знань. Тому, на нашу думку, дослідження цих зв'язків є актуальним і стане початковою ланкою у розробці проблеми міжпредметних зв'язків під час викладання філологічних дисциплін, зокрема стилістики, у вищих навчальних закладах.

Ефективність міжпредметних зв'язків значною мірою залежить від рівня частковосистемних, внутрішньосистемних та міжсистемних асоціацій. [1:11]. Психолог Ю.Самарін їх чітко визначає у своїй праці "Нариси психології розуму"[4:344]. Він вважає, що, перший вид асоціації – внутрішньосистемний, який складає собою зв'язані знання про окремий предмет, є першим щаблем їх засвоєння. На другому етапі навчання важливими є внутрішньосистемні (внутрішньопредметні) асоціації, що допомагають засвоїти знання з певної галузі знань (важливо, що ці знання є взаємозв'язаними, систематизованими і підпорядкованими основній лінії знань, що заощадили ті, хто навчається). Третім, і найбільш значущим, ступенем зв'язку знань є міжсистемні

(міжпредметні асоціації), що охоплюють різні системи знань, умінь та навичок, узагальнюючи їх. Протягом цього етапу встановлюються зв'язки між однорідними знаннями різних навчальних курсів, тобто такі асоціації зумовлюють тісний зв'язок теорії та практики, узагальнюють досвід різноманітних видів діяльності, “формування методу розумової та фізичної праці”[1:11]. Звідси випливає, – як слушно зауважує психолог, – що “міжсистемні асоціації є вищим рівнем розумової діяльності, оскільки вони дають можливість підійти до розглядуваного явища в різних системах зв'язків, тобто розглядати дане явище діалектично” [4:255].

Працюючи над проблемою міжпредметних зв'язків і зважаючи на їх різнохарактерну структуру, вчені класифікували ці зв'язки за різними критеріями. Серед них основним є критерій контактування з іншими предметами, що дозволив виділити генетичні, зіставні, функціональні міжпредметні зв'язки [2:64-65]. У процесі вивчення стилістики найбільш дієвими є функціональні зв'язки, оскільки ця наука контактує з іншими дисциплінами, які оперують текстами, а отже й розкривають роль і функції мовних засобів у різних стилях.

У пропонованій статті розглянемо один з аспектів важливої проблеми застосування функціональних міжпредметних зв'язків, а саме звернемося до реалізації функціональних міжпредметних зв'язків у викладанні курсу “Стилістика української мови”.

Програми ВЗО побудовані таким чином, що застосування міжпредметних зв'язків при викладанні більшості філологічних курсів є можливим за умови їх виявлення під час читання лекційних наукових курсів і професійного вироблення умінь і навичок студентів. Воно сприятиме поглибленому розумінню стилістичних явищ, розширенню лінгвістичної ерудиції студентів, формування в них умінь застосовувати суміжні знання з інших предметів.

Однак, робота по впровадженню міжпредметних зв'язків вимагає системності, комплексності. Міжпредметні зв'язки є важливою дидактичною передумовою, що сприяє науковості й доступності навчання, посиленню пізнавальної діяльності студентів.

Важливо зрозуміти, як забезпечуються міжпредметні зв'язки. Існують, – на думку М.Пентилюк, три складові їх ефективності, на уроках української мови . Перша – це загальний предмет навчальної діяльності учнів – засвоєння основ наук, друга – комплексна реалізація загальних навчально-виховних завдань та зміст дисциплін, їх програми і третя – це система активізації пізнавальної діяльності особистості [2:63]. Уважаємо, що ці ж складові є основою ефективності міжпредметних зв'язків у ВЗО.

Важливою передумовою ефективного впливу інтеграції наукових курсів на філологічних факультетах ВЗО є визначення їх основних напрямів. Вони також збігаються в своєму змісті із шкільними (навчальний, розвивальний, виховальний) і пронизують увесь зміст вищої освіти.

На філологічних факультетах вищих навчальних закладів курс “Стилістики” поєднує в собі функціональну і практичну стилістику. Під час опрацювання функціональних стилів, стилістичних засобів студентами засвоюються прийоми відбору цих засобів для побудови стилістично диференційованих текстів, вивчають закономірності функціонування мови в різних сферах спілкування, мовленнєву системність функціональних стилів. Опанування знаннями з практичної стилістики дає студентам можливість оволодіти багатством виражальних засобів літературної мови відповідно до мети, призначення, умов, сфери спілкування і вимагає від викладачів комплексного підходу до формування вмій і навичок, пов'язаних із засвоєнням стилістично забарвлених, або маркованих, засобів мови, та вмій, що забезпечують оволодіння стилістично диференційованим зв'язним мовленням.

Зв'язок стилістики української мови як науки з іншими науками, зокрема з лінгвістикою, культурою мови, історією, літературознавством, логікою, риторикою, естетикою дає можливість використання міжпредметних зв'язків у викладанні курсів цих наук на функціональній основі. Особливо це може виявлятися в опрацюванні текстів, якими оперують викладачі на практичних заняттях з названих дисциплін.

Під час роботи над текстами з історії міжпредметні зв'язки допоможуть не

лише пригадати студентам факти чи події з життя держави, відомих її діячів, що збагатить їхню ерудицію, але й проаналізувати, в якому стилі створено текст, для кого призначений і, головне, якими мовно-виражальними засобами створений. Доречним також буде використання наукових текстів галузей інших наук.

Оперуючи таким чином текстами, будь-яка дисципліна, що вивчається студентами-філологами, може бути використана для здійснення міжпредметних зв'язків. Вони розкривають функції мовних засобів у різних стилях і називаються функціональними. Їх роль і значення пояснює М.Пентилюк: "Функціональні зв'язки філологічних дисциплін виявляються в роботі над різними текстами – науковими, художніми, публіцистичними, діловими. Ці зв'язки показують, як функціонують мовні засоби у текстах різних стилів і жанрів" [3:168].

Наявність цих зв'язків, як вважає О.Бандура, вимагає встановлення узгодженості у викладанні дисциплін, за допомогою яких відбувається взаємозбагачення й поглиблення знань студентів, успішно формуються практичні вміння й навички, розвиваються розумові здібності, образне й логічне мислення, – тобто всі сторони мовної особистості, оскільки разом перелічені чинники створюють умови для загального її розвитку [1:16].

Слідом за М.Пентилюк [2:67] назвемо чинники, що визначають важливість міжпредметних зв'язків при викладанні стилістики та інших дисциплін: 1) необхідність поповнення і поглиблення знань зі стилістики, удосконалення стилістичних умінь і навичок; 2) вироблення умінь зіставляти й порівнювати споріднені або відмінні стилістичні явища; 3) розвиток ерудиції, розумових здібностей, логічного мислення студентів-філологів.

Шкільна методика розробила декілька видів взаємодії нових знань з раніше засвоєними. Окремі з них можна застосувати і для дидактики вищих навчальних закладів. Наприклад, досить дієвою є взаємодія, що її О.Бандура називає лінійною, тобто нові знання доповнюють, поглиблюють уже набуті [1:16]; проблемна взаємодія, що дає можливість пропонувати студентам проблему, яку вони розв'язують, використовуючи знання з суміжних дисциплін.

Найбільш тісні міжпредметні зв'язки під час викладання стилістики

виникають з літературою, оскільки її текстовий матеріал багатий різноманітними виражальними засобами, що створює умови поглиблення знань студентів зі стилістики, закріплення навичок стилістичного аналізу та вмінь створювати тексти різних стилів. Основою такого зв'язку є вивчення художнього стилю та його ознак у системі стилів мовлення, спостереження над мовою художніх творів на заняттях з літератури.

Порівнюючи й аналізуючи тексти різних стилів, узяті з творів, що вивчаються у літературних курсах вищих навчальних закладів, студенти глибше засвоюють поняття стилю як основного в стилістиці, у них формуються навички аналізу фонетичних, лексичних, граматичних стилістичних засобів мови, використаних митцями слова в художніх текстах. Така робота дозволяє формувати вміння виявляти і співвідносити стилістично нейтральні і стилістично марковані мовні одиниці, добирати синоніми, визначати їх стилістичне забарвлення і правильно вживати у текстах різних стилів.

Обираючи для опрацювання тексти з відомих художніх творів, студенти легко визначають не тільки стиль, а й тип мовлення, сферу призначення цього тексту, загальні особливості тексту. Майбутні філологи досить легко відшуковують у знайомому тексті тропи, що виявляли на заняттях з літератури, вміло визначають їх стилістичну роль і функції у висловлюванні, вправно роблять стилістичний аналіз текстів.

Важливо, щоб студенти не лише використовували готові тексти, написані митцями, але й мали змогу вносити до них зміни, доповнювати або редагувати з метою удосконалення вмінь створювати власні висловлювання в певному стилі.

Цікавими й важливими є завдання, що спонукають студентів після прочитання уривку з вивченого твору і застосування стилістичного експерименту створювати висловлювання з цієї ж теми, але в іншому стилістичному оформленні.

Функціональні зв'язки активно встановлюються як при вивченні теоретичного матеріалу, де викладач, подаючи основні наукові поняття, обов'язково звертається до прикладів, що добираються здебільшого з художньої

літератури, так і під час формування навичок, тобто виконання різного типу стилістичних вправ. Ці зв'язки забезпечують функціонально-стилістичне спрямування в опануванні основними дисциплінами філологічного циклу. Найчастіше для ефективності засвоєння матеріалу використовуються часткові міжпредметні зв'язки, при здійсненні яких, – як зазначає М.Пентиліук, – “зіставляються й порівнюються схожі факти різних предметів”[2: 67]. Наприклад, стилістика і література оперують однаковими поняттями (тропи, епітети, метафори, емоційність, експресивність, образність тощо), що уможлиблює закріплення вже набутих знань і поповнення новими науковими поняттями словника майбутніх філологів.

Навчальний матеріал зі стилістики, як і будь-якої іншої філологічної дисципліни, складається з логічно завершених, відносно самостійних частин, що розміщуються раціонально, логічно і послідовно. Окремі з частин можуть бути спільними для певних тем суміжних курсів. Наприклад, аналізуючи мовні (фонетичні) особливості поезій, викладач обов'язково звернеться до літературних курсів, де аналізуються ліричні твори, засоби створення їх поетичності, ритміки, або, визначаючи зображувально-виражальні засоби характеристики героїв (особливості стилістичного оформлення їх мови), не обійдеться без літературознавчого поняття “троп”.

Стилiстика природно пов'язана з унiверситетськими курсами лiтератури, тому визначаючи зв'язки з нею, треба чiтко усвiдомлювати, якi з них краще, ефективнiше вплинуть на пiзнавальну дiяльнiсть студентiв.

Мiжпредметнi зв'язки, повиннi демонструвати високий рiвень науково-методичної пiдготовки викладацького складу вищого навчального закладу. Викладачам ВЗО важливо спиратися на єдинi вимоги до оцiнювання знань студентiв, використовувати спорiдненi методи та прийоми їх навчання.

Ми цiлком подiляємо думку М.Пентилiука, що “засвоєння кожної науки вимагає не тiльки системи знань, а й умiнь встановити зв'язки мiж навчальним матерiалом з рiзних предметiв, осмислити їх дiалектичний розвиток [2:62]. Визначити такi зв'язки є вимогою лiнгводидактики вищої школи, оскiльки вони

конкретизують роботу викладачів, пронизують усі види і форми навчальної діяльності. Ними забезпечується систематичність у засвоєнні знань, умінь і навичок студентів. Викладачі повинні максимально використовувати можливості інтеграції філологічних наук, що піднесе навчання студентів на якісно новий рівень, формуватиме вміння добирати, аналізувати тексти різних стилів, допоможе їм осмислити й осягнути наукові вершини і забезпечити їх професійну підготовку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандура О.М. Міжпредметні зв'язки в процесі вивчення української літератури: Посібник для вчителів.– К.: Рад.школа, 1984.– 167с.
2. Беляєв О.М., Мельничайко В.Я., Пентилюк М.І. та ін. Методика вивчення української мови в школі: Посібник для вчителів.– К.: Рад школа.– 1987.– 246с.
3. Пентилюк М.І. Інтегруючий характер фахової підготовки майбутнього вчителя-філолога // Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Т.Шевченка.– 2002.– №4.– С.165-170.
4. Самарин Ю. Очерки психологии ума.– М.,1962.